

Istorijos nesuklastosi?

*Islamo istorijos ir musulmonų
įvaizdžio konstravimas
Lietuvos viešojoje erdvėje*

Prof. dr. Egdūnas Račius
Vytauto Didžiojo universiteto
Regionistikos katedra

Kultūrinio pažinimo šaltiniai

- ★ Šeima (pirminė socializacija);
- ★ Švietimo sistema – vadovėliai/ mokytojai;
- ★ Žiniasklaida;
- ★ Socialiniai tinklai ir medijos (facebook, twitter);
- ★ Populiarioji kultūra (menas, amatai, pramogos, kelionių gidai);
- ★ Asmeninė patirtis (kelionės);
- ★ Profesionali (mokslinė/ ekspertinė) literatūra.

Paveikiausi šaltiniai:

- švietimas;
- žiniasklaida ir socialiniai tinklai/ medijos;
- asmeninė patirtis.

I.

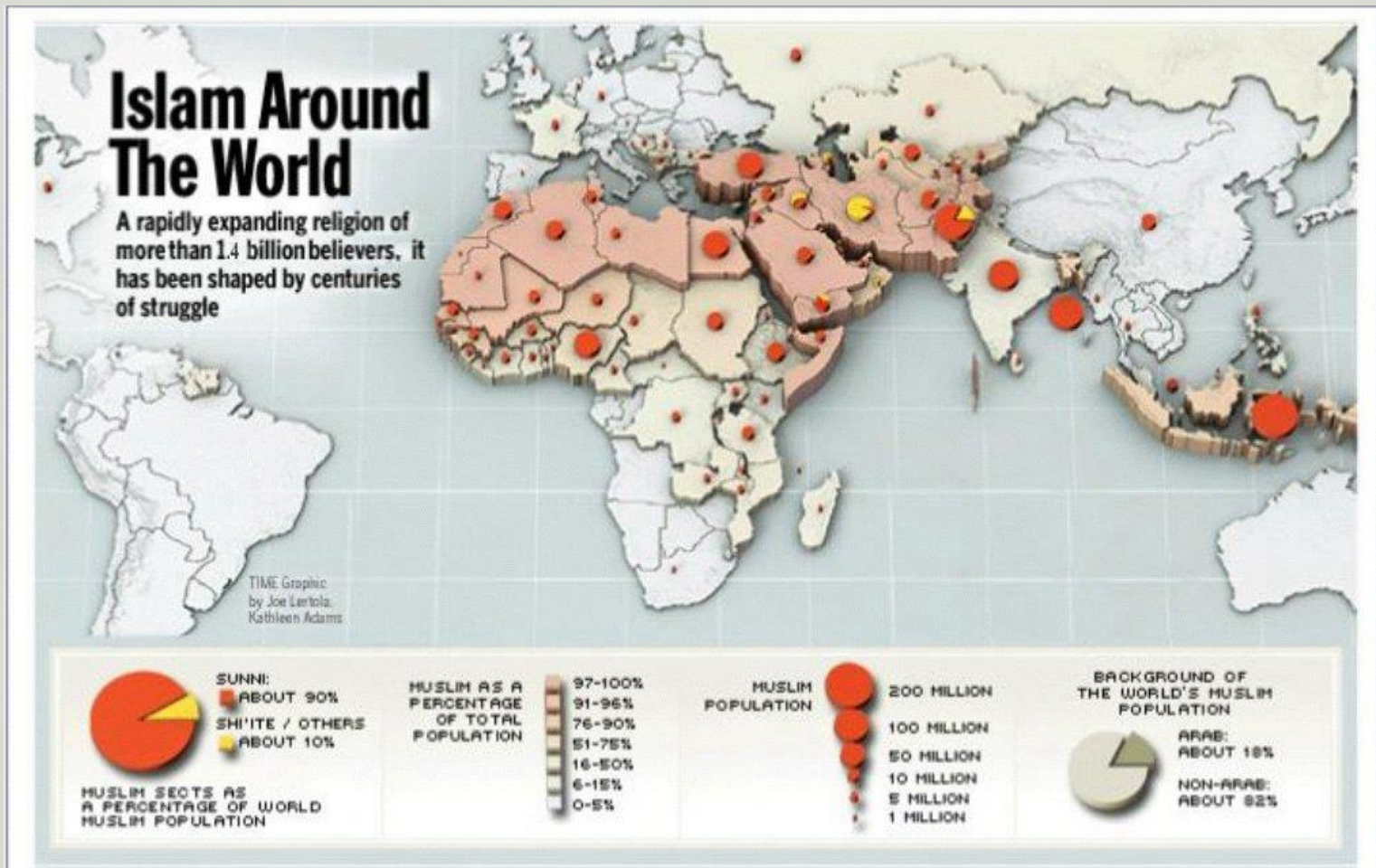
*Ką mes žinome apie...
musulmonus (ir jų islamus)*

Islamo demografija

1. **Indonezija** – 210 mln. (90%) – P-R. Azija
2. **Pakistanas** – 180 mln. (97%) – P. Azija
3. **Indija** – 160 mln. (15%) – P. Azija
4. **Bangladešas** – 150 mln. (90%) – P. Azija
5. **Nigerija** – 80 mln. (50%) – V. Afrika
6. **Turkija** – 77 mln. (98%) – V. Azija
7. **Iranas** – 75 mln. (99%) – V. Azija
8. **Egiptas** – 70 mln. (90%) – Š. Afrika

Musulmonų pasaulyje: 1,7 mlrd.

Musulmonai vs. musulmonai

- ★ Ką turi ‘turėti’ (daryti) žmogus, kad būtų galima jį vadinti musulmonu?
- ★ Tapatinimasis vs tapatinimas
- ★ ‘Kultūriniai’ (nominalūs) vs ‘kanoniniai’ (praktikuojantys) musulmonai.
- ★ Trys jungiantys (bendri) elementai: Dievas, Pranašas, Šventraštis.

Islamiška vs. musulmoniška

<u>ISLAMIŠKA</u> (normatyvinis lygmuo)	<u>MUSULMONIŠKA</u> (istorinis lygmuo)
Idealas (ai) (kas turi būti)	Realybė (kaip reiškiasi)
Teisė (teisinės tradicijos)	Kultūra (os)

Klasikinės islamo plotmės

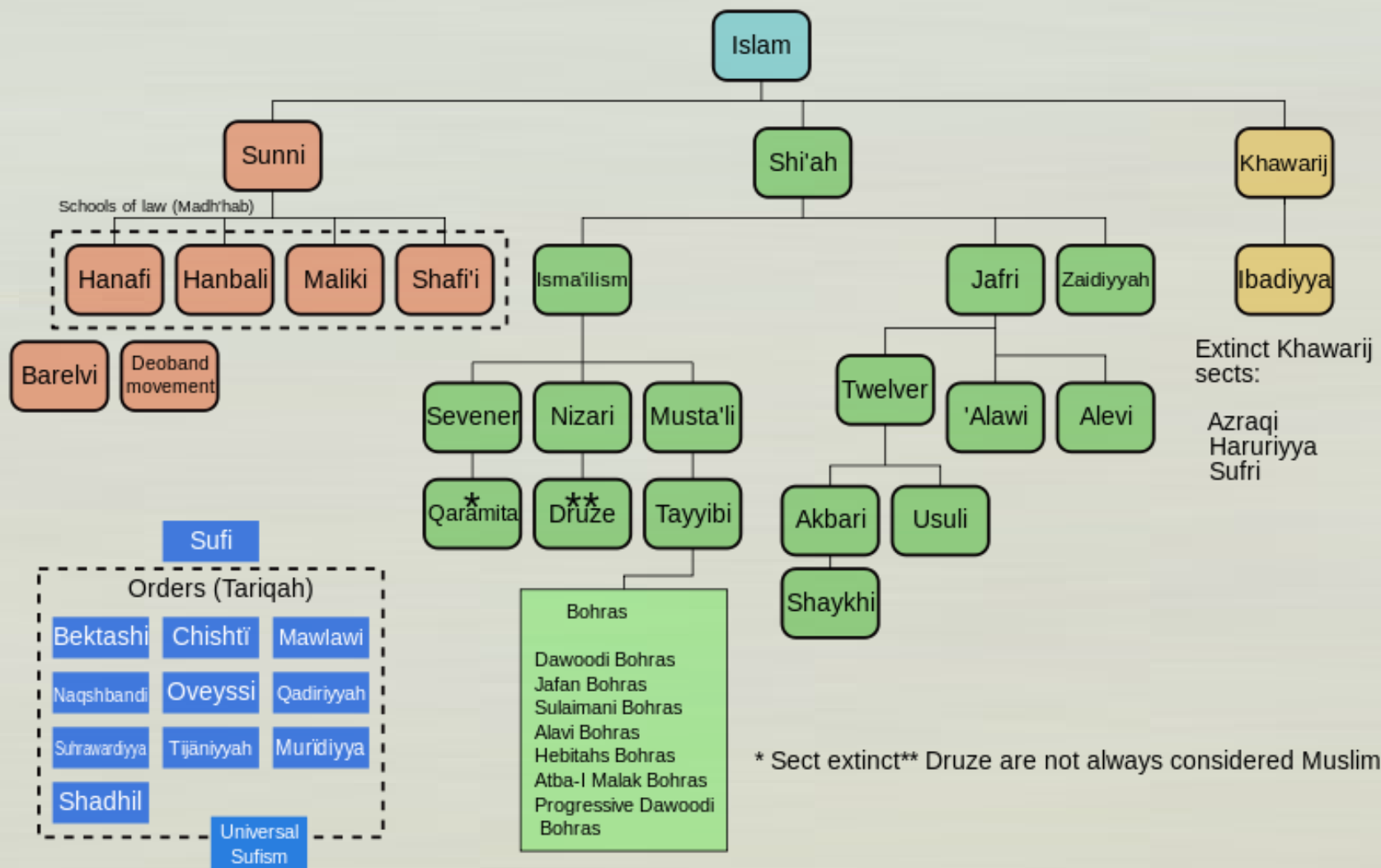
Normatyvinis lygmuo:

8 (4 sunitų, 3 šyitų, 1 ibadžių) **teisinės tradicijos** (“vertikalusis” islamas);

Kultūrinis lygmuo:

1. Šimtai mistikų brolijų – **sūfizmas** (“horizontalusis” islamas);
2. **Liaudies islamas** (prietarai, amuletai, užkalbėjimai) – sinkretizmas

Istorinės islamo šakos ir atšakos

Būdai būti musulmonu šiandien

Istorinis islamas:

- ★ Legalistai – teisinių tradicijų apologetai – 10-15 %;
- ★ Sūfijai – misticismo adeptai – 10-15 %;
- ★ Liaudies islamo praktikuotojai – konservatyvūs tradicionalistai – 45-55 %;

-
- ★ Modernistai – sekuliarūs, agnostikai, ateistai – 15-20 %;
-

Revaivalistinis islamas:

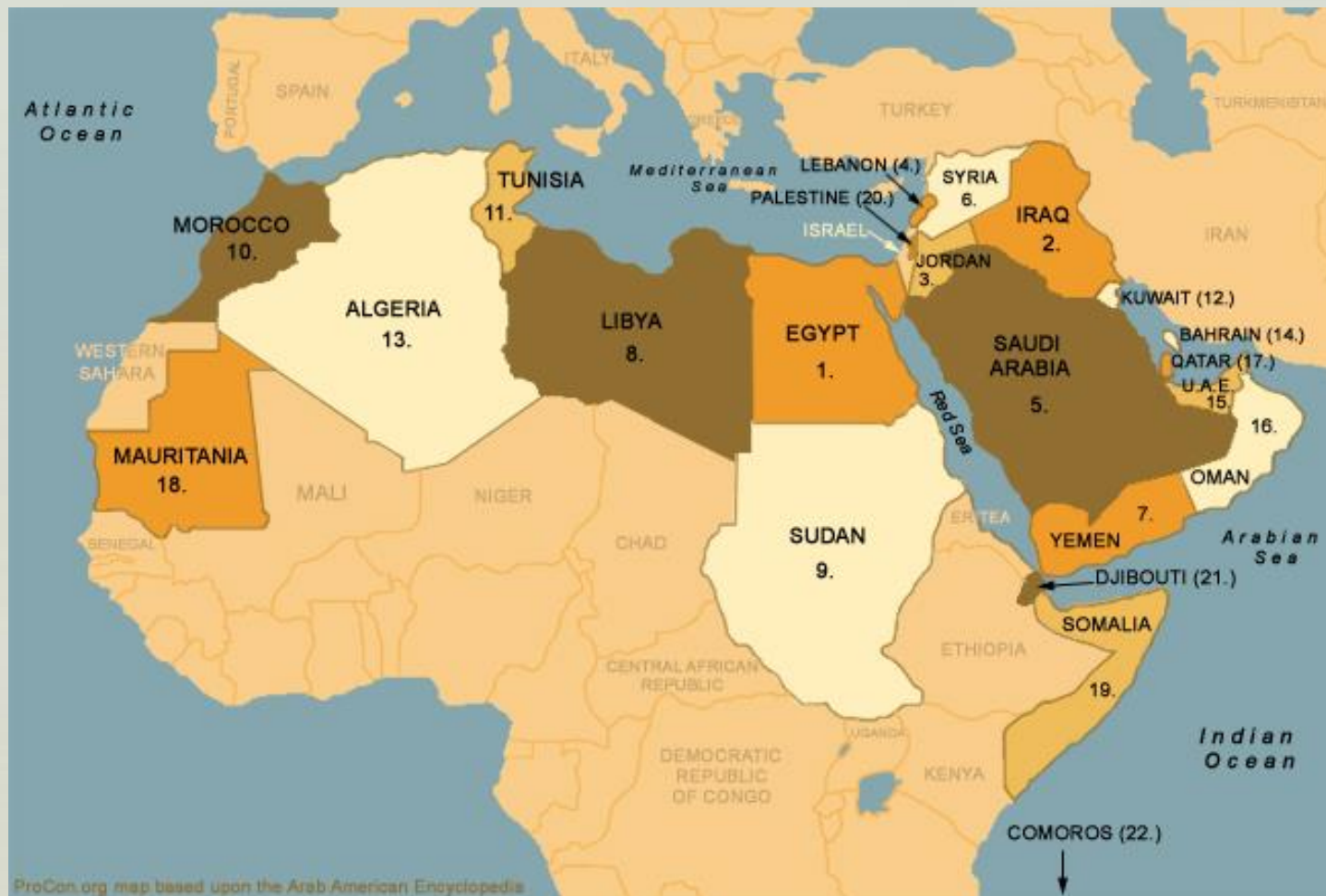
- ★ Islamistai – politiniai aktyvistai – 5-10 %;
- ★ (neo)Fundamentalistai – apolitiški skripturalistai – 5 %;
- ★ Džihadžiai – smurtingi ekstremistai – 0,001 %.

II.

*Ką mes žinome apie...
arabus (ir jų pavasarius)*

Arabų pasaulis: 350 mln.

Arabų šalys (21+1): visos panašios, visos skirtingos

- ★ Teritorija (nuo 741 iki 2 mln. kv. km.);
- ★ Populiacija (nuo 1 iki 80 mln. gyventojų);
- ★ Politinė sistema (nuo absoliutinės monarchijos iki demokratiškos respublikos, nuo centralizuotos iki federacinės valstybės);
- ★ Ekonomika (nuo pirmo didžiausio naftos eksportuotojo iki N-tosios);
- ★ Religija (nuo modernistinio, per revaivalistinį iki klasikinio ibadi islamo)

Arabai vs. arabai vs. kiti

- kalba – ar arabai kalba arabiškai?;
- religija – ar visi arabai yra musulmonai?;
- arabakalbiai nearabai: koptai, „finikiečiai“;
- nearabakalbės Vidurio Rytų bendruomenės:
berberai, kurdai, armėnai, žydai, persai, turkai...

III.

*Kā mes žinome apie...
džihadą (ir džihadizmą)*

Klasikinė džihado samprata

★ Klasikinė džihado samprata:

“Pastangos einant Dievo keliu”

Didysis:

- sielos;
- liežuvio;
- rankos.

Mažasis:

- kardo:
ginamasis vs. puolamasis;
lokalus ir laikinas.

Džihado sampratos evoliucija

- ★ Džihado sampratos evoliucija XX-XXI amžių sandūroje:
  - nacionalinis (anti-vyriausybiniis, 1970-1990);
  - tarptautinis ir ilgalaikis (anti-okupacinis, 1980-1990);
  - globalus ir nuolatinis (al-kaidinis anti-amerikietiškas, 1990-2010);
  - post-nacionalinis—khalifatinis (po-al-kaidinis?, 2010-dabar).

IV.

*Kā mes zinome apie...
Sirijas, Irako (ir Kurdistano)
kultūrinēs terpes*

Sirijos (80%), Irako (95%) ir Kurdistano (90%) musulmonai

★ **Sunitai:**

- klasikinės tradicijos: chanafi, šafyi, sūfī;
- modernios (revaivalistinės) srovės: vahabi, salafi.

★ **Šyitai:**

- klasikinės tradicijos: dvylikininkai (imamiai) (Irake), ismayliai (Sirijoje);
- neortodoksinė tradicija: alavi (skirtinga nuo nemusulmonų alevi) (Sirijoje);
- moderni (revaivalistinė) ideologija: khomeinizmas (Irake).

SIK krikščionys

- „originaliosios“ Rytų krikščionybės grupės (ortodoksai, autokefalinės bažnyčios) – graikų ortodoksai, khaldejai, nestoriečiai, armėnai, asirai;
- istorinės „tarpinės“ arba „pereinamosios būsenos“ grupės – turinčios sutartis su Vatikanu (Rytų apeigų katalikai) – melkitai/ graikų katalikai, maronitai;
- istorinės Vakarų krikščionybės grupės (katalikai, protestantai);
- „naujieji“ krikščionys bei post-krikščioniškos grupės (sekmininkai (pentekostalai), Jehovos liudytojai, mormonai).

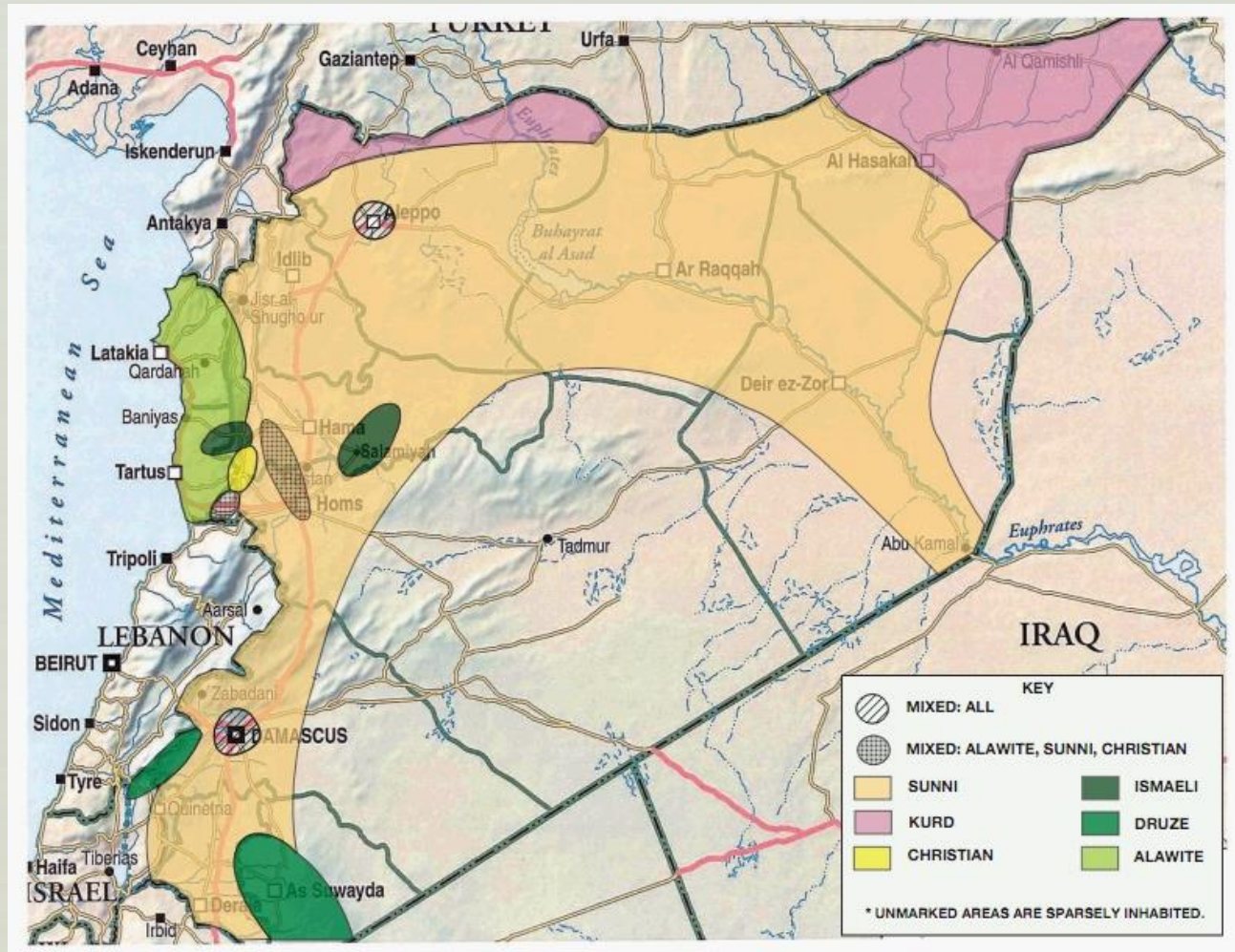

SIK nekrikščionys

- mandėjai – antikinės gnostinės religijos – mandaizmo – atstovai (pietų Irake);
- sabijai – Jono Krikštytojo pasekėjai (pietų Irake);
- jazydžiai – antikinė religinė tradicija, dauguma kurdai (Kurdistane);
- aleviai – islamo bruožų turinti religinė tradicija, dauguma kurdai (šiaurės rytų Sirijoje ir Kurdistane);
- drūzai – nuo šytinio islamo XII amž. atskilusi savarankiška religinė tradicija, dauguma arabai (pietryčių Sirijoje).

SAR etnokonfesinès grupès

Irako ir Kurdistanano etnokonfesinės grupės

*Kokį islamo istorijos ir
musulmonų įvaizdį mums
perteikia...
Lietuvos viešoji erdvė*

Švietimas: islamo istorija

- ★ Kada: 6, 8, 11 klasėse
- ★ Kiek: nuo 570 iki 1258 (+ Osmanų imperija XIV-XVIII amž.)
- ★ Kokia apimtimi: nuo 2 iki 9 (14) psl.
- ★ Rezultatas: istorijos brandos egzamine klausimų apie islamą/ musulmonus n(eb)ėra.

Istorijos vadovėliai

1. *Žingsniai* (6 klasei), I dalis. 2009, Briedis, 2 psl.
2. *Lietuva pasaulyje* (8 klasei). 2005, Šviesa, 9 psl.
3. *Istorijos vadovėlis* (11 klasei), I dalis. 2009, Baltos lankos, 4 psl.
4. *Laikas* (11 klasei), I dalis. 2014, Briedis, 4 psl.
5. *Pasaulis I. Pasaulio istorija iki 1850 m.*
(norvegiškas istorijos vadovėlis). 1999, Vaga, 14 psl.

Istorijos vadovėliai apie įvykius I

★ *Žingsniai (6):*

622 m. „atsiranda islamo religija“;

„nuo VIII a. kuriamos pasakos „Tūkstantis ir viena naktis““.

★ *Lietuva pasaulyje (8):*

„„išsikėlimas iš Mekos“ yra laikomas islamo religijos pradžia“;

„valstybės didumas sudarė prielaidas „didžiajam islamo skilimui““ (680 m.).

Istorijos vadovėliai apie įvykius II

★ *Laikas (11):*

„622 m. islamo religijos atsiradimas“;

„hidžra vadinamas įvykis laikomas islamo religijos pradžia“;

„Mahometo kariuomenė nugalėjo priešininkus Mekoje.“;

„Užkariautose žemėse arabai įkūrė musulmonišką teokratinę valstybę – Arabų kalifatą.“;

„ją išpažįsta apie milijardą žmonių“.

Istorijos vadovėliai apie tikėjimą I

★ *Žingsniai (6):*

„svarbiausias musulmonų tikslas – apeiti aplink senovinę Kaabos šventyklą“;

„nors islamo reikalavimai griežti, ši religija viena iš labiausiai paplitusių pasaulyje“.

★ *Lietuva pasaulyje (8):*

„Jam apsireiškė Alachas“;

„Dievas iš anksto nulemia kiekvieno žmogaus likimą – niekas jo negali pakeisti“;

„Islamas panaudojo katalikybės idėjas“.

Istorijos vadovėliai apie tikėjimą II

★ *Istorijos vadovėlis (11):*

„jis su pasekėjais prievarta atvertinėdavo žmones į islamą“;

„Koranas kartu yra ir moralinis, ir civilinis, ir baudžiamasis kodeksas (pvz., numatytos konkrečios bausmės už nusikaltimus).“

★ *Laikas (11):*

„svarbiausias musulmonų tikslas – septinis kartus apeiti aplink senovinę Kaabos šventyklą“;

„Mahometas leido garbinti tik angelus ir pranašus“.

Istorijos vadovėliai apie moteris

Apie moteris rašoma labai nedaug, ir tik žemesnėse klasėse:

★ *Žingsniai (6):*

„Islamo šalyse iki šių dienų gyvuoja paprotys moterims prisidengti apatinę veido dalį.“

★ *Lietuva pasaulyje (8):*

„Pagal islamo įstatymus visos moterys privalo dėvėti juodus apsiaustus, dengiančius visą kūną.“

Istorijos vadovėliai apie smurtą

Praktiškai niekur nevartojamas džihado terminas, o apie kovas ir užkariavimus kalbama nešališkai. Išskyrus:

★ *Laikas (11):*

„Musulmonai skelbė šventąjį karą kitatikiams – džihadą“;

„fanatiškai kovojančios arabų armijos užkariavo milžinišką teritoriją“

Priešingai, praktiškai visuose vadovėliuose skiriamas gana didelis dėmesys khalifato laikų taikingiems veiksams – mokslinei veiklai ir meninei kūrybai, švietimui.

Istorijos vadovėliai apie kitką

★ *Lietuva pasaulyje (8):*

„Sunitų pasaulinis centras yra Turkijoje, daug jų Šiaurės Afrikoje.“

„Vis labiau stiprėja tendencija grįžti prie griežtų islamo įstatymų. Tai vadinama islamo fundamentalizmu.“

★ *Laikas:*

„Kitaip nei krikščionybė, islamas tvirtino, kad valstybė ir religija neatskiriamos.“

Pasaulis I. Pasaulio istorija iki 1850 m.

★ Norvegiška alternatyva vietinei produkcijai?:

- Ivykiai ir datos: jų daugiau, bet ne būtinai „teisingiau“ pristatomi (Muchamado šeimos ir palikuonių sudėtis);
  - Tikėjimas: nesiskiria esmiškai nuo lietuviškųjų;
  - Moterys: priešingas lietuviškiems apdarų pateikimas;
  - Smurtas: kai kur net šališkiau nei lietuviškuose – „užgrobimai“, „grobioniškas“;
  - Kitkas: platesnis spektras (nes ir puslapių nelyginamai daugiau skirta), todėl pristatoma nelyginamai daugiau.
- ★ Beje, kai kuriuose lietuviškuose vadovėliuose justi plagijavimo nuo norvegiškojo požymiai.

Žiniasklaida I

★ Internetiniai ir spausdinti nacionaliniai dienraščiai:

- „geltonoji“ spauda – skandalizavimas informavimo ir analizės sąskaita – arabai/ musulmonai – smurtingi barbarai (islamistai, teroristai), geriausiu atveju keistuoliai (seksualinės praktikos, laisvalaikio praleidimo formos).

★ Spausdinta regioninė žiniasklaida:

- lokalios naujienos, pasaulio už LT nėra, o jei yra, jis (arabų/ musulmonų asmenyje) keistas, atgrasus, grėsmingas.

★ „Analitiniai“ savaitraščiai ir mėnraščiai:

- pretenzijos į analizę, persmelktos inertiškos profaniškos muslimofobijos – „ex Oriente conminatio“.

Žiniasklaida II

★ „Pop“ savaitraščiai ir mėnraščiai:

- arabai/ musulmonai – egzotika (vyrai/ meilės reikalai, pasakiški turtai).

★ TV:

- Lietuvos Televizija – nešališkos, atsakingos ir analitinės žurnalistikos apraiškos;

- Komercinės TV – skandalas *über alles*, arabai/ musulmonai – išimtinai smurtingi barbarai (islamistai, teroristai).

★ Radijas:

- Lietuvos Radijas – analitinės žurnalistikos mėginimai („Pasaulio žemėlapis“) – nešališkiausias šaltinis šalyje.

Tai kas darytina?

★ Tvarkyti švietimo sistemą:

- taisyti ir papildyti mokyklinius vadovėlius;
- tobulinti mokytojų rengimą;
- aukštosiose mokyklose skatinti Vidurio Rytų/ Islamo studijas,
- remti mokslinius tyrimus, susijusius su musulmonais (bei jų migracija ir integracija Europoje).

★ Skatinti atsakingą (brandžią) žiniasklaidą:

- sudaryti sąlygas žurnalistams šviestis (kelti kvalifikaciją);
- ugdyti (jau vidurinėje mokykloje) išprususią, gebančią kritiškai vertinti šaltinius ir reiklią sau auditoriją.

Malonios kelionės kultūrinio išprusimo kelyje

